

KATARZYNA ZAJDA¹

RELACJE MIĘDZY CZŁONKAMI LOKALNYCH GRUP DZIAŁANIA A PODSTAWOWE PODEJŚCIA W METODZIE LEADER. STUDIUM PRZYPADKU PARTNERSTW Z WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Abstrakt. Celem pracy jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób relacje między członkami lokalnych grup działania przekładają się na realizację zasady partnerstwa oraz oddolnego podejścia metody LEADER. Analizy dotyczyć będą takich zmiennych, jak poziom zaufania członków LGD do reprezentantów poszczególnych z nich oraz przekonanie członków LGD o potrzebie współpracy międzysektorowej. Określone będą również zmienne, wpływające na układ tych relacji, to jest: rodzaje spotkań członków lokalnych grup działania, ich częstotliwość i wpływ na ich styczności społeczne, przekonanie członków LGD o konieczności znajomości procedur jej funkcjonowania (prawnych i finansowych), poziom partycypacji członków LGD w procesach decyzyjnych grupy oraz forma aktywności członków w pracach LGD. Wnioski sformułowano na podstawie wyników badań socjologicznych przeprowadzonych w województwie łódzkim.

Słowa kluczowe: lokalne grupy działania, zasada partnerstwa, zasada oddolnego podejścia

WPROWADZENIE

W przekształcaniu polskich wsi zgodnie z modelem wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju istotną rolę odgrywają partnerstwa terytorialne, określane mianem lokalnych grup działania (LGD). Za pomocą środków Pilotażowego Programu LEADER+ (PPL+) tworzono je we wszystkich regionach kraju. Struktury te w ramach tzw. schematu II realizowały zintegrowane strategie rozwoju obszarów wiejskich. W okresie programowania 2007–2013 aplikowały

¹ Autorka jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu Łódzkiego (e-mail: kzajda@uni.lodz.pl).

o środki Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, m.in. na realizację strategii rozwoju lokalnego. Za ich pomocą mogą realizować działania na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców wsi, zwiększenia różnorodności gospodarczej tych obszarów, zwiększenia liczby miejsc pracy, wzmocnienia kapitału społecznego oraz zachowania i lepszego wykorzystania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego [Futymski i Kamiński 2008, s. 9, Hałamska i in. 2010, s.109–115].

W skład lokalnych grup działania wchodzi reprezentanci trzech sektorów – publicznego, społecznego i gospodarczego. Jedną z kluczowych dla podejścia LEADER zasad jest partnerstwo, które oznacza współpracę tych sektorów na rzecz dobra wspólnego, jakim jest rozwój obszaru spójnego geograficznie, gospodarczo i społecznie. Tymczasem ewaluacja Pilotażowego Programu LEADER+ wykazała, iż nie wszystkie LGD w pełni realizowały tę zasadę. Podejmowanie decyzji dotyczących partnerstwa na podstawie nieformalnych kontaktów towarzyskich sprzyjało wykluczaniu z procesów decyzyjnych niektórych członków LGD [Knieć 2007, s. 18–19].

Jak wynika z badań prowadzonych w czasie realizacji PPL+, sektor publiczny, w skład którego wchodziły władze lokalne, dominował nad pozostałymi. Przedstawiciele samorządów traktowali LGD jako kolejny instrument realizacji swojej polityki, nie zaś jako płaszczyznę stymulowania aktywności społeczności lokalnych [Błąd i Kamiński 2005, s. 286, Zajda 2010, Furmankiewicz i Królikowska 2010, s. 50]. Sprzyjały temu procedury wdrażania programu, a zwłaszcza zasada refinansowania. Władza lokalna najczęściej poszukiwała możliwości zabezpieczenia kredytów na rzecz realizacji schematu II PPL+. Była więc tym sektorem, który gwarantował kontynuowanie realizacji inicjatywy [por. Hanke i Psyk-Piotrowska 2006]. Uprzywilejowana pozycja władz lokalnych, w opinii W. Goszczyńskiego, mogła doprowadzać do powstawania partnerstw pozornych, w których „...wszelkie decyzje podejmowane są pod dyktando władz samorządowych dominujących organizacyjnie i finansowo nad pozostałymi sektorami” [Goszczyński 2009, s. 22].

Zasada partnerstwa w podejściu LEADER nie sprowadza się tylko do odpowiedniego „składu” lokalnych grup działania. Wyrazem jej realizacji jest m.in. sposób podejmowania decyzji związanych z wdrażaniem zintegrowanych strategii rozwoju obszarów wiejskich czy lokalnych strategii rozwoju. Dla układu relacji między członkami lokalnych grup działania szczególnie ważna jest przynależność do któregoś z sektorów. Reprezentowanie sektora publicznego, a zwłaszcza władzy samorządowej, daje możliwość wpływania w większym stopniu na decyzje podejmowane przez całą strukturę. Czy jednak tylko przynależność do któregoś z sektorów jest zmienną wpływającą na poziom partycypacji w procesach decyzyjnych? Czy może w czasie realizacji schematu II pojawiły się jakieś inne czynniki, które różnicują członków grupy pod tym względem?

We wdrażaniu LEADER w Polsce dostrzeżono ponadto nieprawidłowości w realizacji zasady oddolnego podejścia [Błąd i Kamiński 2005, Zajda 2010, Furmankiewicz i Królikowska 2010]. P. Chevalier i M.C. Maurel podkreślają, iż oddolne podejście w metodzie LEADER polega na tworzeniu organizacji skupiających reprezentantów społeczności lokalnych [Chevalier i Maurel 2010,

s. 36–37]. Oddolne podejście to również możliwość zapewnienia tym reprezentantom faktycznego udziału w pracach LGD, a także – co podkreślają M. Halamska, R. Śpiewak i S. Michalska – dobrowolność i dowolność kształtowania struktury LGD [Halamska i in. 2010, s. 115–116].

Niewątpliwie zasada partnerstwa i oddolnego podejścia są ze sobą powiązane. Stworzenie mechanizmu umożliwiającego faktyczną aktywność różnym członkom LGD w pracach grupy łączy się z jakością ich współpracy. Może ona przybierać formę relacji partnerskich rozumianych jako przeciwieństwo stosunków nadrzędności i podrzędności. Współpraca może także opierać się na układach patronackich, które za E. Emersonem można określić mianem stosunków wymiany nie zrównoważonej. Zasada oddolnego podejścia oznacza więc co najmniej możliwość funkcjonowania w społecznościach wiejskich nowych podmiotów, jakimi są LGD, w sposób niezależny od lokalnej polityki oraz możliwość aktywnego uczestnictwa w nich wszystkich członków, jako reprezentantów społeczności lokalnych. W pracy zwrócono uwagę na drugi z aspektów oddolnego podejścia w metodzie LEADER.

NIKTÓRE Z WYMIARÓW RÓŻNICUJĄCYCH POLSKIE LOKALNE GRUPY DZIAŁANIA, CEL PRACY ORAZ PYTANIA BADAWCZE

W Polsce, oprócz partnerstw powstałych na skutek realizacji PPL+, funkcjonują również struktury powstałe po jego zakończeniu oraz takie, które powstały w okresie 2005–2008, ale nie wdrażały schematu II. Wśród lokalnych grup działania można więc wyróżnić następujące typy:

- typ 1, grupy powstałe na skutek realizacji schematu I PPL+, które wdrażały schemat II,
- typ 2, grupy powstałe na skutek realizacji schematu I PPL+, które nie wdrażały schematu II,
- typ 3, grupy powstałe bez związku z realizacją schematu I, które wdrażały schemat II,
- typ 4, grupy powstałe bez związku z realizacją schematu I, które nie wdrażały schematu II.

Wszystkie typy partnerstw mogły ubiegać się o środki z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Część z nich posiadała już względnie ukształtowaną strukturę. Część, a zwłaszcza te, które były tworzone w 2008 roku, nie posiadała doświadczeń w działaniu. W ich ramach rozpoczął się wtedy proces budowania relacji, stosunków między reprezentantami poszczególnych sektorów. Nie oznacza to, iż struktury partnerstw powstałych po zakończeniu PPL+ były dynamiczne, a tych, które funkcjonowały od 2005 roku (lub wcześniej) – stabilne². O ich dynamice decydowała m.in. zmiana liczby członków, partnerów czy obszaru działania.

² Niektóre z partnerstw powstawały przed 2005 rokiem. Przykładem jest Międzygminne Regionalne Towarzystwo Rolno-Przemysłowe Dolina Strugu utworzone w 1994 roku czy Grupa Kzremieniny Krąg utworzona w 2002 roku.

Celem pracy jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób układ relacji między członkami lokalnych grup działania przekłada się na realizację zasady partnerstwa oraz oddolnego podejścia metody LEADER. Analizy dotyczyć będą takich zmiennych, jak poziom zaufania członków LGD do reprezentantów poszczególnych z nich oraz przekonanie członków LGD o potrzebie współpracy międzysektorowej. Określone będą również zmienne wpływające na układ tych relacji, to jest: rodzaje spotkań członków lokalnych grup działania, ich częstotliwość i wpływ na ich styczności społeczne, przekonanie członków LGD o konieczności znajomości procedur jej funkcjonowania (prawnych i finansowych), poziom partycypacji członków LGD w procesach decyzyjnych grupy oraz forma aktywności członków w pracach LGD.

Obiektem badań terenowych prowadzonych w okresie czerwiec – wrzesień 2008 roku były LGD względnie ukształtowane, to jest te, które powstały na skutek realizacji schematu I PPL+ i wdrażały schemat II, oraz te, które powstały bez związku z realizacją schematu I, ale realizowały schemat II³. Tere- nem badania było województwo łódzkie o charakterze przemysłowo-rolniczym. Badaniem objęto 9 lokalnych grup działania. Próba miała charakter wyczerpujący, zastosowano metodę instrumentalnego studium przypadku oraz dwie techniki badawcze – wywiad kwestionariuszowy o większym stopniu standaryzacji (132 wywiady) i wywiad swobodny ukierunkowany (38 wywiadów).

W celu scharakteryzowania obiektów badania posłużono się również techniką analizy treści źródeł zastanych – zintegrowane strategie rozwoju obszarów wiejskich, lokalne strategie rozwoju i strony internetowe LGD. Pozwoliły one określić genezę LGD, ich formę prawną, liczbę gmin tworzących obszar partnerstwa, liczbę członków LGD, liczbę mieszkańców obszaru partnerstwa, cele działania partnerstw oraz cechy, pod względem których różnią się one między sobą.

Dobór respondentów był celowy. Dane teleadresowe członków LGD (niezbędne do realizacji wywiadów kwestionariuszowych oraz wywiadów swobodnych) nie były podawane do wiadomości publicznej. Wywiady zrealizowano z osobami, których dane zostały udostępnione przez prezesów grup i które wyraziły zgodę na wzięcie udziału w badaniu. Przy doborze próby stosowana była również metoda kuli śnieżnej (respondenci udostępniali dane osobowe innych członków LGD). Zrealizowano wywiady z członkami 8 z 9 LGD⁴.

³ Na skutek realizacji schematu I w województwie łódzkim powstały partnerstwa, które nie uzyskały wsparcia w ramach schematu II, uległy rozwiązaniu. Należały do nich: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Marzeń”, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Sier-Burz” oraz Lokalna Grupa Działania „Zalew Sulejowski”. Jedno partnerstwo (Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Gorąca Dolina”) na skutek konfliktu między członkami LGD przestało istnieć. W tym regionie nie występują więc partnerstwa reprezentujące typ 2.

⁴ Badania były realizowane w związku z pracą doktorską zatytułowaną *Lokalne grupy działania jako nowa forma kapitału społecznego obszarów wiejskich województwa łódzkiego*, obronioną we wrześniu 2010 roku.

ŁÓDZKIE LOKALNE GRUPY DZIAŁANIA I ICH LIDERZY

Wśród 9 analizowanych lokalnych grup działania z województwa łódzkiego tylko jedna posiada formę prawną fundacji. Organem założycielskim dla niej było 5 fundatorów – gmin (osób prawnych). Typ pierwszy reprezentowały: Stowarzyszenie „Dolina Pilicy”, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Gniazdo”, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Rawki”, Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Społeczności Lokalnej „MROGA”, Fundacja Rozwoju Gmin „PRYM”, Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania-Przymierze Jeziorsko”, Stowarzyszenie Twórczej Edukacji i Rozwoju „STER”. Do typu 3. zaliczono Stowarzyszenie „Między Prosną a Wartą” i Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM”. Wykaz określających je zmiennych zawiera tabela 1.

TABELA 1. Zmienne opisujące badane LGD
TABLE 1. Variables describing the examined local action groups

Lp.	Nazwa partnerstwa	Liczba gmin tworzących obszar partnerstwa	Data rejestracji LGD w KRS	Forma prawna LGD	Liczba członków, partnerów LGD	Liczba ludności zamieszkującej obszar partnerstwa
1	Stowarzyszenie „Dolina Pilicy”	6	V 2006	stowarzyszenie	171	49 461
2	Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM”	14	IV 2006	stowarzyszenie	54	75 281
3	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Gniazdo”	7	VIII 2006	stowarzyszenie	73	30 943
4	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Rawki”	6	IV 2006	stowarzyszenie	63	34 832
5	Stowarzyszenie „Między Prosną a Wartą”	8	I 2005	stowarzyszenie	–	45 684
6	Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Społeczności Lokalnej „MROGA”	5	IV 2006	stowarzyszenie	65	41 361
7	Fundacja Rozwoju Gmin „PRYM”	5	XII 2005	fundacja	67	35 209
8	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przymierze Jeziorsko”	5	VIII 2006	stowarzyszenie	122	39 140
9	Stowarzyszenie Twórczej Edukacji i Rozwoju „STER”	4	2006	stowarzyszenie	–	26 657

Źródło: Na podstawie lokalnych strategii rozwoju oraz stron internetowych LGD.

Wszystkie badane partnerstwa powstały dzięki inicjatywie samorządów gmin. Mogło to wpływać na relacje między ich reprezentantami a członkami LGD z sektora gospodarczego i społecznego. Współpraca niektórych z nich na rzecz tworzenia lokalnych grup działania była efektem wcześniej realizowanych przedsięwzięć. Dla przykładu powstanie Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przymierze Jeziorsko” (funkcjonującego na rzecz obszaru gmin: Dobra, Pęczniew i Warta) było efektem współpracy wymienionych gmin w zakresie zagospodarowania zbiornika wodnego stanowiącego część obszaru każdej z nich. Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM” powstało z inicjatywy 14 gmin, wchodzących w skład Związku Gmin Regio-

TABELA 2. Cechy badanych LGD oraz wynikające z nich cele ich rozwoju^a

TABLE 2. Characteristics of the examined local action groups and the goals of theirs development

Lp.	Nazwa partnerstwa	Cechy specyficzne partnerstwa	Cele ogólne/główne/strategiczne rozwoju zawarte w LSR
1	Stowarzyszenie „Dolina Pilicy”	obszar skupiony wokół Zalewu Sulejowskiego, rzeki Pilicy i jej dopływów, o funkcjach rolniczo-turystycznych	<p>rozwój turystyki poprzez wykorzystanie zasobów przyrodniczo-krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego jako podstawy poprawy jakości życia mieszkańców</p> <p>ochrona środowiska oraz wspieranie inicjatyw ekologicznych podstawą do zachowania i poprawy stanu posiadanych zasobów</p> <p>poprawa jakości życia mieszkańców poprzez rozwój sektora gospodarczego</p>
2	Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM”	obszar chronionego krajobrazu: Doliny Bzury, Doliny Warty i Neru, Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej, tereny objęte programem Natura 2000, jeden z najważniejszych węzłów komunikacyjnych w kraju, szlaki rowerowe (m.in. „Pałace, dwory i zamki”, „Bitwa nad Bzurą”), zespół parkowo-zamkowy w Oporowie	<p>poprawa jakości życia mieszkańców na obszarze Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” (w tym budowa kapitału społecznego)</p>
3	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Gniazdo”	obszar usytuowany na terenie Bolimowskiego Parku Krajobrazowego oraz Doliny rzeki Rawki, podobne znaczenie sektora rolnego i usług dla lokalnych gospodarek, unikatowa historia Lipiec Reymontowskich związana z twórczością Władysława Reymonta	<p>aktywizacja społeczności lokalnych</p> <p>podniesienie atrakcyjności turystycznej obszaru na podstawie własnych zasobów</p> <p>zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszaru</p>
4	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Rawki”	obszar, przez który przepływa rzeka Rawka oraz na którym usytuowany jest Rezerwat Wodno-Krajobrazowy Rawka. W strukturze gmin wchodzących w jego skład główną rolę odgrywa rozdrobnione rolnictwo, w tym sadownictwo;	<p>poprawa jakości życia mieszkańców</p> <p>rozwój małej przedsiębiorczości, tworzenie pozarolniczych miejsc pracy oraz wsparcie tworzenia grup producenckich</p>

		„Krainę Rawki” łączy wspólna kultura (subregion Rawki) i historia (z rozpoznawalnym w kraju Zamkiem Ksiąząt Mazowieckich w Rawie Mazowieckiej)	wykorzystanie lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego oraz przyrodniczego dla podniesienia atrakcyjności turystycznej obszaru
5	Stowarzyszenie „Między Prosną a Wartą”	obszar Doliny Rzeki Proсны o dominującej funkcji rolniczej	budowanie aktywności społecznej i ekonomicznej mieszkańców
6	Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Społeczności Lokalnej „MROGA”	obszar chronionego krajobrazu Mrogi i Mrożycy, Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Dolina Mrogi, zasoby historyczno-kulturowe, m.in. obszar frontów I i II wojny światowej, na których rozegrało się kilkanaście ważnych bitew	poprawa jakości życia na terenie LGD „MROGA” rozwoj turystyki wiejskiej przy wykorzystaniu posiadanych zasobów
7	Fundacja Rozwoju Gmin „PRYM”	obszar dorzecza Bzury i Neru o wspólnej kulturze łączycykiej	rozwoj turystyki i rekreacji na podstawie uwarunkowań przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego zrównoważony rozwój na terenie LGD
8	Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania-Przymierze Jeziorsko”	obszar skupiony wokół Zbiornika Jeziorsko, rzeki Warty, Rezerwatu Ornitologicznego-Jeziorsko, Nadwarciańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu	rozwoj turystyki poprzez wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych wzrost jakości życia mieszkańców podnoszenie świadomości oraz wspieranie inicjatyw ukierunkowanych na zachowanie posiadanych zasobów przyrodniczych
9	Stowarzyszenie Twórczej Edukacji i Rozwoju „STER”	Obszar Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich o dużej lesistości, usytuowany w pobliżu miasta Łodzi	podniesienie poziomu czystości środowiska i harmonii krajobrazu wzrost satysfakcji z zamieszkania na obszarze partnerstwa rozwoj wielofunkcyjny obszaru partnerstwa

^a W analizowanych lokalnych strategiach rozwoju w odniesieniu do nadrzędnych celów rozwoju używano takich określeń, jak: cele ogólne, główne, strategiczne, z których wynikały cele szczegółowe.

Źródło: Na podstawie lokalnych strategii rozwoju.

nu Kutnowskiego. Stowarzyszenie „Między Prosną a Wartą” zostało utworzone na bazie istniejącej organizacji pozarządowej „Forum Inicjatyw Ziemi Wieruszowskiej”.

Liczba gmin, wchodzących w skład obszaru badanych partnerstw, była zróżnicowana i wynosiła od 4 do 14. Gminy tworzące strukturę graniczyły ze sobą administracyjnie. Posiadały podobne uwarunkowania przyrodnicze i społeczno-gospodarcze. Cechy tych partnerstw oraz wynikające z nich cele rozwoju przedstawia tabela 2.

W skład lokalnych grup działania wchodzili reprezentanci trzech sektorów – publicznego, społecznego i gospodarczego. Wśród badanych największy odsetek (52,3%) stanowiły osoby reprezentujące sektor publiczny, a więc najczęściej samorząd, 31,3% reprezentowało sektor społeczny, najmniejszy zaś odsetek (16,4%) stanowili reprezentanci sektora gospodarczego. Ponad 90% respondentów było aktywnych zawodowo⁵. Kobiety stanowiły 50% próby. Do reprezentowanych kategorii zawodowych należały przede wszystkim: inteligencja nietechniczna, administracja średniego szczebla oraz wyższe kadry kierownicze (tabela 3).

TABELA 3. Rozkład kategorii zawodowych respondentów
TABLE 3. Distribution of respondents' professions' categories

Kategoria zawodowa	Liczba wskazań	Odsetek wskazań [%] (N = 132)
Wyższe kadry kierownicze	19	14,9
Inteligencja nietechniczna	33	27,3
Inteligencja techniczna	10	8,3
Technicy	2	1,7
Administracja średniego szczebla	20	16,5
Pracownicy biurowi	8	6,6
Pracownicy handlu i usług	3	2,5
Robotnicy wykwalifikowani	3	2,5
Niewykwalifikowani pracownicy usług	1	0,8
Robotnicy rolni	1	0,8
Właściciele gospodarstw	14	11,6
Właściciele firm	8	6,6
Nie dotyczy	7	–
Brak danych	4	–

Wiek największej liczby badanych zawierał się w przedziałach 35–44 lata oraz 45–54 lata, najmniejsza liczba respondentów była w wieku 18–24 lata. Badani byli osobami bardzo dobrze wykształconymi – około 70% legitymizowało się wykształceniem wyższym (tabela 4)⁶. Niewielki odsetek respondentów legitymizował się wykształceniem zasadniczym zawodowym.

⁵ Brak aktywności zawodowej pozostałych wiązał się z osiągnięciem wieku emerytalnego lub statusem osoby bezrobotnej. Wśród badanych nie było studentów.

⁶ Dla porównania, z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, iż średnio 4,3% mieszkańców obszarów wiejskich w 2002 roku legitymizowało się wykształceniem wyższym, 16% policealnym, 38,3% podstawowym i 29,2% zasadniczym zawodowym [Rocznik Demograficzny 2008, s. 551].

TABELA 4. Rozkład wykształcenia respondentów
TABLE 4. Distribution of respondents' education

Wykształcenie respondentów	Liczba wskazań	Odsetek wskazań [%] (N = 132)
Zasadnicze zawodowe	5	3,7
Średnie	26	19,7
Pomaturalne	6	0,8
Nieukończony wyższe	7	6,1
Wyższe	92	69,7

Z członkami badanych łódzkich LGD przeprowadzono również ukierunkowane wywiady swobodne. Respondentów stanowili członkowie zarządu oraz osoby zaliczone przez prezesów do grona najaktywniejszych członków LGD. Przeprowadzono 38 wywiadów. Większość badanych (32) reprezentowało sektor samorządowy (publiczny), 5 – sektor społeczny, 1 – sektor gospodarczy. Wszyscy legitymizowali się wykształceniem wyższym. Wśród ich ogółu zaledwie trzech nie było aktywnych zawodowo. Pozostali pracowali poza rolnictwem, reprezentując wyższe kadry kierownicze, inteligencję nietechniczną i techniczną. Wywiady swobodne zrealizowano z 20 kobietami. Wiek najliczniejszej części badanych (20) zawierał się w przedziale 35–44 lata.

SPÓŁECZNE RELACJE CZŁONKÓW BADANYCH ŁÓDZKICH PARTNERSTW TERYTORIALNYCH A REALIZACJA ZASADY PARTNERSTWA I ODDOLNEGO PODEJŚCIA METODY LEADER

Zasada oddolnego podejścia wskazuje, iż różni aktorzy społeczni – indywidualni i zbiorowi, mogą uczestniczyć w kształtowaniu i realizacji wizji wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Jeśli uczestniczą w funkcjonowaniu LGD, to powinni mieć możliwość aktywnej działalności. Zgodnie z zasadą partnerstwa, ci różni aktorzy powinni ze sobą współpracować, przy czym termin ten oznacza specyficzną relację między nimi, taką, która opiera się na przekonaniu, iż aktorzy społeczni, posiadający czasami odmienne wyobrażenie na temat przyszłości wsi, są w takim samym stopniu włączeni w działania dla jej rozwoju. Partnerstwo to pewien sposób traktowania „innego” w interakcji, opierający się na społecznym zaufaniu. Respondentów zapytano więc o ich zaufanie względem reprezentantów trzech sektorów. Rozkład odpowiedzi ukazuje tabela 5.

TABELA 5. Deklaracje respondentów dotyczące zaufania do współpracowników z lokalnej grupy działania
TABLE 5. Respondents' declarations about their confidence in colleagues from the local action group

Pytanie wskaźnikowe		Liczba wskazań		Odsetek wskazań [%]	
		tak	nie	tak	nie
Czy ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie do osób, które wchodzi w skład lokalnej grupy działania, a reprezentują:	sektor publiczny? N = 132	108	9	92,3	7,7
	sektor społeczny? N = 132	102	5	95,3	4,7
	sektor gospodarczy? N = 132	86	12	87,8	12,2

Poziom zaufania badanych do reprezentantów trzech sektorów był wysoki, choć w najmniejszym odsetku ufali oni członkom struktury reprezentującym lokalny biznes. Poszukiwano uwarunkowania takiego stanu rzeczy. Z zestawienia rodzaju sektora, który reprezentują badani w LGD, z częstotliwością ich udziału w walnych zebraniach (w czasie realizacji schematu II) wynikało, iż wśród reprezentantów sektora gospodarczego więcej niż co piąty rzadko uczestniczył w walne zebrania LGD (w porównaniu do co ósmego z sektora publicznego i prawie co dwunastego z sektora społecznego). Można przypuszczać, iż reprezentanci sektora gospodarczego byli w związku z tym postrzegani jako aktywni społecznie w niewielkim stopniu, tym bardziej iż walne zebrania odbywały się zaledwie kilka razy do roku (tabela 6).

TABELA 6. Zestawienie rodzaju sektora, który reprezentują badani w LGD, z częstotliwością ich udziału w walnych zebraniach (w czasie realizacji schematu II PPL+)

TABLE 6. Correlation between the type of a sector to which the respondents from LAGs belong and the frequency of their participation in general meetings (during the implementation of the Scheme II PPL+)

Rodzaj sektora, który reprezentuje badany	Częstotliwość udziału badanych w walnych zebraniach LGD (w czasie realizacji schematu II)			
	zawsze	często	czasami	rzadko
Publiczny, $N = 60$	33	18	4	5
Gospodarczy, $N = 19$	9	5	1	4
Społeczny, $N = 34$	22	5	4	3

Relatywnie wysoki poziom zaufania do reprezentantów trzech sektorów niewątpliwie ułatwia współpracę. Ponadto należy zauważyć, iż ponad 92% badanych było przekonanych o potrzebie współdziałania z innymi na rzecz obszaru partnerstwa (to jest obszaru spójnego pod względem gospodarczym, przyrodniczym i społecznym)⁷. Jeżeli uznać, iż zaufanie członków LGD do reprezentantów poszczególnych sektorów jest relatywnie duże, to można przypuszczać, iż relacje między uczestnikami struktury nie są antagonistyczne. Potencjalne dominowanie w LGD sektora publicznego (o czym donosi literatura przedmiotu) sprawia, iż relacje te mogą przybierać formę patronatu, który nie budzi zdecydowanego sprzeciwu. W innym wypadku zaufanie reprezentantów sektora społecznego i gospodarczego do reprezentantów sektora publicznego byłoby znacznie mniejsze.

Analizując realizację w LGD zasady oddolnego podejścia, zwrócono uwagę na spotkania, w jakich mogli uczestniczyć ich członkowie, i relacje między nimi powiązane z różnymi styczościami społecznymi. Lokalne grupy działania w całym kraju przybrały formę prawną organizacji pozarządowych. Z analizy wynika, iż walne zebrania członków były organizowane bardzo rzadko, to jest

⁷ Respondentom zadano następujące pytanie: Przeczytam teraz Panu(i) dwie opinie. Proszę o wybranie tej, która jest bliższa Pana(i) poglądom: 1) Wszyscy członkowie LGD powinni ze sobą współpracować na rzecz rozwoju gmin tworzących obszar partnerstwa, niezależnie od tego, jaki sektor reprezentują (społeczny, publiczny, gospodarczy). 2) Działając na rzecz rozwoju gmin tworzących obszar partnerstwa członkowie LGD powinni współpracować głównie z osobami reprezentującymi ten sam sektor (społeczny, publiczny, gospodarczy).

raz, dwa razy do roku. Najczęstsze były zebrania członków zarządu. Należy podkreślić, iż badane lokalne grupy działania były tworzone przez relatywnie dużą liczbę osób. Z danych zawartych w lokalnych strategiach rozwoju wynika, iż w ich skład (po zakończeniu schematu II) wchodziło od 54 do 171 członków. Zarządy były strukturami kilku-, kilkunastoosobowymi. Tworzyły je osoby reprezentujące różne sektory, posiadające wiedzę i kompetencje przydatne w procesie realizowania lokalnych strategii rozwoju⁸. Członkami tych organów mogły zostać wyłącznie osoby, posiadające odpowiednie kwalifikacje. Badanych zapytano o opinie na temat konieczności znajomości procedur (prawnych i finansowych) związanych z funkcjonowaniem LGD. Zaledwie około 52% ich ogółu było przekonanych o tym, iż dla prawidłowego funkcjonowania LGD niezbędna jest znajomość takich procedur przez jej członków. Wśród pozostałych 54% uważało, iż wystarczy, gdy kilku członków LGD zna się na tym. W opinii 44,4% badanych zawsze można polegać na zatrudnionych z zewnątrz specjalistach. Zdaniem 1,6% respondentów wystarczy, gdy 1 osoba z LGD posiada taką wiedzę. Z przytoczonych danych wynika, iż około 48% badanych nie czuło się zobowiązanych do pełnej znajomości procedur związanych z funkcjonowaniem LGD. Mogło to skutkować ich ograniczonym uczestnictwem w realizowaniu projektów. Brak świadomości związku między prawną-finansową specyfiką lokalnych grup działania a możliwością aktywnego funkcjonowania w strukturze stanowił barierę dla zaangażowania członków w prace LGD.

Do innego rodzaju spotkań reprezentantów poszczególnych sektorów należały komisje rewizyjne, ale one również odbywały się raz lub dwa razy do roku. W związku z tym można powiedzieć, iż zdecydowana większość członków LGD (w badanym okresie) spotykała się bardzo rzadko. Nie pozostawało to bez wpływu na rodzaj styczności społecznych, mających miejsce między nimi. Zachodziły one przede wszystkim między tymi, którzy zaangażowali się w pracę zarządu. To ci członkowie LGD mieli okazję uczestniczyć w praktycznej działalności organizacji.

Jeśli dla układu relacji społecznych między członkami lokalnych grup działania najważniejsza okazała się nie tyle przynależność do jednego z trzech sektorów, ale do zarządu, to należało zadać pytanie o możliwość uczestnictwa w jego pracach członkom z sektora publicznego, społecznego i gospodarczego. Interesujący był sposób organizowania tych zebrań, a dokładnie czas, w jakim się one odbywały. Realizacja zasady oddolnego podejścia znajduje wyraz w takim organizowaniu zebrań zarządów, by wszyscy mogli brać w nich udział. Gdyby okazało się, iż godziny spotkań nie odpowiadają niektórym z jego członków, to można by przypuszczać, iż jest to sposób na ograniczanie ich wpływu na prace LGD. W dwóch z dziewięciu badanych LGD zebrania te organizowano w tzw. godzinach pracy (8.00–16.00), w pozostałych – w czasie wolnym od pełnienia obowiązków służbowych. Obrazuje to wypowiedź jednej z respondentek:

⁸ Należy zauważyć, iż jednym z kryteriów, które decydowało o przyznaniu lokalnym grupom działania środków finansowych z PROW 2007–2013, były kompetencje, umiejętności członków zarządu.

„Zarządy staraliśmy się ustawiać tak, aby nie kolidowały z pracą zawodową. Członkowie Zarządu działają społecznie, oprócz kilku osób, które są pracownikami gmin, i to też nie zawsze pracodawcy patrzyli przychylnie, że ktoś w godzinach pracy musiał jechać na Zarząd, więc tak staraliśmy się od godziny powiedzmy 15.00 do 18.00, w tych godzinach się spotykać”. Frekwencja w czasie spotkań zarządu pozwalała najczęściej na podjęcie wiążących decyzji, choć jak podkreślała jedna z badanych „Nie mogę powiedzieć, że frekwencja była 100%, ale staraliśmy się, żeby informacje o spotkaniach docierały do wszystkich”.

Należy zauważyć, iż z wypowiedzi respondentów wynikało, że dla funkcjonowania lokalnych grup działania bardzo ważna okazała się komórka organizacyjna, jaką jest biuro. Wszyscy poproszeni o opisanie sposobu funkcjonowania LGD, to jest rodzaju odbywających się zebrań oraz ich przebiegu, wskazywali na to, iż za ich organizację byli odpowiedzialni pracownicy tej komórki. Obrazuje to wypowiedź jednej z respondentek: „U nas w grupie wygląda to tak, że praktycznie Biuro odpowiada za całość, za jakiegokolwiek przedsięwzięcie, działanie. Cokolwiek się dzieje, praca niestety spada na biuro, na te kilka osób, które pracują w Biurze. My to przygotowujemy logistycznie, w każdym działaniu bierze udział ktoś z Biura. Pracownik biura po prostu jest zawsze przy czymkolwiek, co się dzieje”. Istnienie takiej struktury jak Biuro w ramach LGD świadczy o tym, że są to organizacje sprofesjonalizowane. W tych komórkach pracują osoby kompetentne, odpowiadające nie tylko za realizację wytycznych zarządu, ale również za prawidłowe rozliczenie wydatkowanych środków. Pozyskiwanie środków z Pilotażowego Programu LEADER+ oraz z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich wymagało skuteczności, efektywności działań, zaangażowania wiedzy wielu osób. Można zaryzykować stwierdzenie, iż w strukturze badanych lokalnych grup działania zaczęła wyodrębniać się podzbiorowość skupiająca jednostki kompetentne oraz zbiorowość członków biernych, których uczestnictwo w pracach LGD (co najwyżej) będzie się sprowadzało do partycypowania w walnych zebraniach.

Badane lokalne grupy działania realizowały cele założone w zintegrowanych strategiach rozwoju obszarów wiejskich. Koncentrowały się na wspieraniu członków LGD, promocji podejścia LEADER, obszaru partnerstwa oraz aktywizacji zawodowej jego mieszkańców. Na czym polegała aktywność ich członków? Czy uczestniczyli oni aktywnie w realizacji różnych projektów, czy formą ich uczestnictwa w strukturze było wyłącznie zabieranie głosu na zebraniach zarządu, komisji rewizyjnej, walnych zebraniach, czy może było to uczestnictwo tylko formalne, a w praktyce bierne? Deklaracje respondentów wskazywały na to, iż aktywnie we wdrażaniu projektów uczestniczyło około 69% z nich, 22,2% stwierdziło, iż formą ich uczestnictwa w pracach LGD było zabieranie głosu na spotkaniach grupy, 8,8% wskazało, iż byli oni członkami LGD „na papierze”. Należy przypomnieć, iż w skład próby wchodziły osoby wskazane przez prezesów grup. Były to osoby aktywne w największym stopniu. Badania wykazały, iż z tej puli około 69% uczestniczyło w praktycznym funkcjonowaniu struktury, miało okazję współpracować, realizować wspólne pomysły na rzecz rozwoju wsi, reszta w zasadzie była w mniejszym czy większym stopniu bierna. Był to

zaskakujący efekt badania. Jeśli wskazani przez prezesów badani byli w tak znaczącym odsetku faktycznie biernymi członkami struktury, to choć trudno oszacować (na podstawie celowo dobranej próby) rzeczywisty odsetek „martwych dusz” w lokalnych grupach działania, można przypuszczać, iż jest on znaczny.

Należy dodać, iż z formą uczestnictwa badanych w realizacji schematu II PPL+ powiązane było ich partycypowanie w podejmowaniu ważnych dla LGD decyzji. Blisko 3/4 respondentów, którzy brali udział w podejmowaniu takich decyzji, wykazywało się aktywnością przy realizacji różnych inicjatyw grupy (tabela 7).

TABELA 7. Zestawienie udziału respondentów w podejmowaniu ważnych dla LGD decyzji (w czasie realizacji schematu II PPL+) z formą ich uczestnictwa w LGD w tym czasie

TABLE 7. Correlation between the level of respondents participation in making important decisions for the LAG (during the implementation of the Scheme II PPL+) and the form of their participation in the LAG at that time

Udział respondentów w podejmowaniu ważnych dla LGD decyzji w czasie realizacji schematu II PPL+	Forma uczestnictwa respondentów w LGD (w czasie realizacji schematu II PPL+)		
	byłem(am) członkiem grupy tylko formalnie	ograniczyłem(am) się do zabierania głosu na spotkaniach grupy	nie tylko zabierałem(-am) głos na spotkaniach grupy, ale także działałem(-am) przy realizacji różnych inicjatyw grupy
Tak, N = 83	5	16	62

Respondenci, którzy uczestniczyli w realizacji projektów i inicjatyw LGD w czasie wdrażania schematu II PPL+, uczęszczali regularnie na walne zebrania członków organizacji i cechowali się większym poziomem poczucia wpływu na jej funkcjonowanie. Z zestawienia poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie struktury z ich uczestnictwem w pracach LGD wynika, iż wszyscy respondenci, cechujący się niskim poziomem poczucia wpływu, uczestniczyli w pracach LGD w małym stopniu. Około połowy badanych, wykazujących wysoki poziom tak określonego poczucia wpływu, realnie angażowała się w prace tej organizacji (tabela 8).

TABELA 8. Zestawienie poczucia wpływu badanych członków LGD na funkcjonowanie struktury z ich uczestnictwem w pracach LGD

TABLE 8. Correlation between the level of respondents' impact on the functioning of the LAG and their participation in the work of the LAG

Poczucie wpływu członków LGD na funkcjonowanie struktury	Uczestnictwo badanych w pracach LGD		
	0 – niski poziom	1 – średni poziom	2 – wysoki poziom
0 – niski poziom, N = 7	7	0	0
1 – średni poziom, N = 34	13	12	9
2 – wysoki poziom, N = 91	25	21	45

PODSUMOWANIE

Obiektem badania uczyniono łódzkie lokalne grupy działania, których struktury były relatywnie ustabilizowane, to znaczy miały okazję ukształtować się w czasie realizacji schematu II PPL+. Analiza źródeł zastanych pozwoliła usta-

lić, iż wszystkie z nich powstawały za sprawą inicjatywy samorządów gmin. Nasuwało to przypuszczenie, iż problemy z realizacją zasady partnerstwa oraz oddolnego podejścia mogą być tu znaczne. Analizując wdrożenie pierwszej z zasad, zwrócono uwagę na to, iż nie oznacza ona jedynie odpowiedniego składu struktury, ale przede wszystkim jakość relacji między jej członkami, kooperację różnych, ale tak samo ważnych aktorów społecznych. W diagnozie zasady oddolnego podejścia podkreślono jeden z jego aspektów – możliwość faktycznej aktywności reprezentantów społeczności lokalnych.

Realizację zasady partnerstwa próbowano rozpoznać, badając poziom zaufania członków LGD do reprezentantów pozostałych sektorów. Relatywnie duże odsetki wskazań (w przypadku każdego z nich) w połączeniu z analizą dotychczasowego dorobku badaczy pozwalają przypuszczać, iż w łódzkich LGD nie mamy do czynienia ze sprzeciwem sektora społecznego i gospodarczego w stosunku do potencjalnie dominującej roli reprezentantów sektora publicznego. Relacje między nimi opierają się raczej na systemie patronackim.

Układ relacji między członkami badanych LGD w ogromnym stopniu był wyznaczony ich przynależnością do zarządu. Faktyczną aktywnością w LGD wyróżniali się przede wszystkim jego członkowie. Zasada oddolnego podejścia realizowana była w niewielkim stopniu. Aktywność członków komisji rewizyjnej (nie mówiąc już o tych, którzy nie należeli ani do zarządu, ani do niej) była stosunkowo niewielka. W skład lokalnych grup działania, często wchodziło po 100 i więcej osób, ale większość członków nie miała możliwości aktywnego reprezentowania mieszkańców wsi. Utrudnieniem dla ich pracy była również relatywnie niewielka świadomość na temat specyfiki procedur związanych z tak profesjonalizowaną organizacją. LEADER ma służyć temu, by mieszkańcy wsi i ich reprezentanci mogli wypowiadać się na temat wizji wsi i uczestniczyć w jej praktycznej realizacji. Możliwości działania (przy takim kształcie struktury) dla większości członków są ograniczone. Nasuwa to postulat zdywersyfikowania struktury lokalnych grup działania, czyli wprowadzenia w ich ramy systematycznie działających grup roboczych, które umożliwiałyby regularną pracę zdecydowanej większości członków.

BIBLIOGRAFIA

- Błąd M., Kamiński R., 2005: *Wzmacnianie kapitału społecznego polskiej wsi: doświadczenia z wdrażania programów typu LEADER*. W: *Rozwój obszarów wiejskich. Doświadczenia krajów europejskich*. Red. K. Zawalińska. IRWiR PAN, Warszawa.
- Chevalier P., Maurel M.C., 2010: *Program LEADER w krajach Europy Środkowej*. „Wieś i Rolnictwo” 4: 26–41.
- Emerson R., 1972: *A Psychological Basis for Social Exchange Theory*. In: *Social Theory in Progress*. Ed. J. Berger, M. Zelditch, B. Anderson. Houghton, Mifflin, New York.
- Furmankiewicz M., Królikowska K., 2010: *Partnerstwa terytorialne na obszarach wiejskich w Polsce w latach 1994–2006*. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.
- Futymski A., Kamiński R., 2008: *Budowanie lokalnej strategii rozwoju w ramach osi 4 LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.

- Goszczyński W., 2009: *Program LEADER jako mechanizm kształtowania kapitału społecznego na obszarach wiejskich*. W: *Tworzenie partnerstw lokalnych i ich sieci na obszarach wiejskich. Doświadczenia z funkcjonowania programu LEADER w Polsce w latach 2004–2009*. Red. K. Wasielewski. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Halamska M., Michalska S., Śpiewak R., 2010: *LEADER w Polsce. Drogi implementacji programu*. „Wieś i Rolnictwo” 4: 104–119.
- Hanke K., Psyk-Piotrowska E., 2006: *Analiza SWOT wdrażania pilotażowego programu LEADER+ na podstawie badań w dwóch gminach*. „Wieś i Rolnictwo” 4: 77–89.
- Knieć W., 2007: *Władza w LGD*. W: „Kwartalnik LEADER+”, FAPA, FAOW, CDR, KRiR, Warszawa.
- Lokalna Strategia Rozwoju dla Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Przymierze Jeziorsko.*
- Lokalna Strategia Rozwoju dla Stowarzyszenia Rozwoju Gmin CENTRUM.*
- Lokalna Strategia Rozwoju dla Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Przymierze Jeziorsko.*
- Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009–2015 dla obszaru gmin Inowłódz, Lubochnia, Mniszków, Miasto i Gmina Sulejów, Tomaszów Mazowiecki, Wolbórz.*
- Lokalna Strategia Rozwoju dla gmin: Andrespol, Brójce, Nowosolna i Rokiciny.*
- Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009–2015 dla obszaru gmin: Biała Rawska, Cielądz, Kowiesy, Rawa Mazowiecka, Regnów, Sadkowiec.*
- Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009–2015 dla obszaru gmin Głuchów, Godzianów, Lipce Reymontowskie, Maków, Nowy Kawęczyn, Skierniewice, Słupia.*
- Rocznik Demograficzny 2008. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa.
- Zajda K., 2010: *Lokalne grupy działania jako nowa forma kapitału społecznego obszarów wiejskich województwa łódzkiego*. Praca doktorska. Maszynopis. Łódź.

RELATIONS LINKING LAG MEMBERS AND THE IMPLEMENTATION OF PARTNERSHIP AND BOTTOM – UP APPROACH IN THE LEADER METHOD. THE CASE OF ŁÓDZKIE VOIVODESHIP

Abstract. The aim of the article is to find an answer to the question how the relations between the members of local action groups influence the implementation of partnership and bottom – up approach of the LEADER method. Analyses cover such variables as: 1) the level of the LAG members’ trust in the representatives of different sectors, 2) the LAG members’ conviction of the need for multi-sectoral collaboration. Also examined are the following variables that influence the LAG members’ relationships: 1) the types and frequency of meetings held by LAGs and their influence on the members’ social contacts, 2) the LAG members’ conviction of the necessity to acquire knowledge about the procedures (legal and financial) of their groups’ operation, 3) the level of the LAG members’ participation in the groups’ decisions, 4) the form of the members’ activity within work carried out by the LAGs. The article’s conclusions have been formulated on the basis of sociological research conducted in the Łódzkie voivodeship.

Key words: local action groups, partnership approach, bottom – up approach